

УДК: 101:316.776.23

Бондар Т.І.**Київський університет імені Бориса Грінченка****ІНФОРМАЦІЙНА ВІЙНА ЯК ЗАСІБ ТЕРОРИЗМУ**

Тероризм - це форма соціального насилля. Сьогодні він являє собою одну з найбільш реальних загроз безпеки особистості, суспільства й держави. Проблема витоків та проявів тероризму, засобів здійснення терористичної діяльності на сучасному етапі розвитку суспільства - одна з найважливіших. Прийнята сьогодні модель принципово відкритого суспільства сприяє значному збільшенню обсягу інформаційних потоків. Міждержавні, ідеологічні, політичні конфлікти протікають в інформаційному полі як боротьба за вплив на масову свідомість. Виникнення єдиного світового інформаційного простору дозволило перетворити його в поле протиборства інформаційних потоків та використання інформаційно-психологічної війни як засобу терористичної діяльності.

Ключові слова: насилля, тероризм, терористичний акт, інформаційна війна, маніпуляція, софістика, інтелектуальні технології, мова, номінація, метафора.

Бондарь Т.И. Информационная война как средство терроризма. *Терроризм - это форма социального насилия. Сегодня он представляет собой одну из наиболее реальных угроз безопасности личности, общества и государства. Проблема истоков и проявлений терроризма, средств осуществления террористической деятельности на современном этапе развития общества - одна из важнейших. Принятая сегодня модель принципиально открытого общества способствует значительному увеличению объема информационных потоков. Межгосударственные, идеологические, политические конфликты протекают в информационном поле как борьба за влияние на массовое сознание. Возникновение единого мирового информационного пространства позволило превратить его в поле противоборства информационных потоков и использования информационно-психологической войны как средства террористической деятельности.*

Ключевые слова: *насилие, терроризм, террористический акт, информационная война, манипуляция, софистика, интеллектуальные технологии, язык, номинация, метафора.*

Bondar T. Information War as a Means of Terrorism. *Terrorism is a form of social violence. Today, it represents one of the most realistic threats to the security of personality, society and the state. The problem of the origins and manifestations of terrorism, the means of terrorist activity at the present stage of development of society - one of the most important. Today's accepted model of a fundamentally open society contributes to a significant increase in the volume of information flows. Interstate, ideological, and political conflicts take place in the information field as a struggle for influence on the mass consciousness. The emergence of a single world information space made it possible to turn it into a field of*

confrontation of information flows and the use of information and psychological warfare as a means of terrorist activity.

Key words: *violence, terrorism, terrorist act, information war, manipulation, sophistry, intellectual technologies, language, nomination, metaphor.*

Насильство широко розповсюджене в історії людства. З найдавніших часів і до наших днів воно розглядалось і розглядається суб'єктами політики як один з найголовніших засобів досягнення мети. Однією з форм соціального насилля є тероризм.

Протягом всієї історії свого існування людство стикалося з різними формами та проявами тероризму. Особливого розмаху це явище досягло в кінці ХХ - початку ХХІ століття. За останній час почастишали конфлікти соціально-політичної, міжетнічної, релігійного характеру, приймаючи часто форму тероризму. Тероризм сьогодні є однією з найбільш реальних загроз безпеки особистості, суспільства й держави, кидаючи виклик цілим країнам і їх коаліціям.

Безпрецедентні за своїми масштабами і жорстокістю терористичні акти, диверсії отримують широкий резонанс у всьому світі, викликаючи не тільки справедливе обурення громадськості, але і серйозне побоювання за мир і безпеку на планеті. Тероризм порушує систему правового захисту людини, завдає величезної шкоди стабільності світового співтовариства, державним інтересам, і зокрема престижу правоохоронної системи.

Проблема витоків та проявів тероризму, засобів здійснення терористичної діяльності на сучасному етапі розвитку суспільства - одна з найважливіших. Це насамперед зумовлено тим, що тероризм набув глобального характеру і поставив під загрозу існування людства як такого.

Тероризм – це складне, суперечливе соціально-політичне явище. На сьогодні існує значна кількість наукових досліджень, основною метою яких було вивчення окремих аспектів даної проблематики, що пояснюється популярністю теми та наявністю достатньої фактологічної бази. Теоретичні та методологічні основи вивчення феномену тероризму були закладені у роботах як зарубіжних, так і вітчизняних вчених: І. Александера, У. Бека, Т.С. Бояр-Созоновіча, В.В. Вітюк, Н.В. Жданова, У. Лакер, Є.Г. Ляхова, Л.А. Моджоряна, Д. Рапопорта, М. П. Уїлкінсона, А.Глухової, А.Грачова, О.Здравомислова, Г.Зіммеля, Ю.П.Кузнецова, А.В.Дмитрієва, В.Лунєва, І.Ю.Залисіна, Є.Г. Ляхова, П.Уїлкінсона та інших.

Однак, незважаючи на наявність великої кількості наукових праць, присвячених дослідженням тероризму, його сутності, проявам та засобам боротьби з даним суспільно-політичним феноменом, тема ще далеко не вичерпана. Тероризм швидко змінює свої ідеологічні, інституційні та процесуальні прояви, форми, засоби. Тому філософське осмислення сучасного тероризму, вивчення його ролі в процесах, що відбуваються в світі, генезису і тенденцій розвитку та засобів реалізації його задач набуває великого значення.

В наш час міждержавні та міжнаціональні конфлікти все частіше протікають в інформаційному полі. Цьому сприяє виникнення єдиного світового інформаційного

простору, що дозволило перетворити його в поле протиставлення міжнародних суб'єктів, процес глобалізації інформаційних потоків, повсюдної інформатизації та широка участь громадськості у сфері масової комунікації. Використовуючи свою інформаційну перевагу, ті чи інші держави, суспільні класи, політичні партії здійснюють інформаційне протиставлення з менш сильними суперниками. В результаті відбувається цілеспрямований і методичний вплив на свідомість мас шляхом різної інформації. Маніпуляція свідомістю мас чи окремих категорій суспільства може здійснюватися і часто здійснюється шляхом залякування, змальовування жахливих наслідків тих чи інших можливих дій, жахливих перспектив суспільних процесів і таке інше. Тобто ведуться інформаційні війни.

Проблемою інформаційних воєн займається багато дослідників- Почепцов Г., Карпенко Г., Ліпкан В., Остроухов В., Короход Я. Д. Волкогонов, С. Гриняев, А. Федоров, М. Павлютенкова, В. Петров, І. Рабінович, І. Д. Фельдман та інші. Зокрема, В. Карпенко аналізує інформаційний простір України, О. Саприкін, П. Шевчук, І. Костюк, О. Цуканова розкривають сутність процесів інформаційного впливу на суспільство. Багато уваги проблемам дослідження маніпуляцій свідомістю мас приділяє в своїх працях відомий політолог С.Кара-Мурза. Однак, незважаючи на досить значний обсяг робіт за темою інформаційної війни, на сьогодні бракує робіт, які б розглядали інформаційну війну в контексті терористичної діяльності..

Мета статті - – розкрити особливості використання інформаційної війни як засобу терористичної діяльності в сучасному суспільстві.

Для того, щоб усвідомити роль і значення інформаційної війни як засобу реалізації терористичної діяльності в сучасному світі, слід звернутись перш за все до визначення суті тероризму як суспільного явища. Поняття «тероризм» походить від слова терор (лат. terror - страх, жах, жахливість). В.Петрищев вважає, що «Тероризм – це систематичне, соціально і політично вмотивоване, ідеологічно обґрунтоване використання насилля чи погроз, застосування їх, за допомогою яких через залякування фізичних осіб здійснюється управління їх поведінкою у вигідному для терористів напрямку, і досягається мета, до якої прагнуть терористи»[12, с. 11]. З даного визначення випливає, що тероризм розрахований на демонстративний ефект, морально-психологічний вплив на опонентів. «Терор – це засіб переконання та впливу» [6, с. 405].

Це негативне соціальне явище має безліч форм проявів, починаючи від вибухів, підпалів, захоплення заручників, небезпечного застосування вогнепальної зброї і закінчуючи погрозою використання зброї масового ураження. У науковій літературі навіть зазначається, що дати визначення тероризму шляхом переліку певних діянь, у яких він виражається, або шляхом переліку альтернативних ознак загального характеру неможливо [10, с. 7].

На даний час існує досить значна кількість визначень тероризму, як у наукових дослідженнях, так і в законодавчих актах, які певним чином різняться між собою. Так, відомі американські дослідники А.Шмідт та А. Джонгмен, аналізуючи 109 визначень тероризму зазначали, що більшість з них включають такі елементи, як: «використання насильства або сили» (83,5 % випадків), «політична вмотивованість» (65 %), «створення обстановки страху та жаху» (51 %), «загроза» (47 %), «розрахований на психологічний

ефект або передбачувану реакцію» (41,5 %), «використання насильства стосовно одних осіб (невинних жертв) або майна з метою примусу до певної поведінки інших осіб (суб'єктів впливу)» (37,5 %), «цілеспрямована, спланована, систематична, організована діяльність» (32 %), «бойовий метод, стратегія, тактика» (30,5 %), «з порушенням прийнятих правил, без гуманітарних обмежень» (30 %), «примус, вимагання» (28 %), «публічний характер» (21,5 %), «свавілля; безособовий, випадковий, нерозбірливий характер» (21 %), «цивільні особи, мирні суб'єкти як жертви» (17,5 %), «залякування» (17 %), «невинність жертв» (15,5 %), «група, рух, організація як злочинець» (14 %), «символічний аспект, демонстрація іншим» (13,5 %), «непередбаченість, несподіваність виникнення насильства» (9 %), «підпільний, прихований характер» (9 %) тощо [13,с.5-6]. Підсумовуючи результати цих досліджень, В.В.Мокляк вважає, що, очевидно слід погодитися з В. В. Лунєєвим, що застосування крайнього насильства або загроза його застосування з метою залякування для досягнення публічних або політичних цілей є найбільш розповсюдженим визначенням тероризму в світовій та вітчизняній літературі [9, с. 620].

Органічною частиною сучасного тероризму є як інтенсивне залякування, тероризування одних, так і підбурювання інших, потенційних спільників і послідовників терористів. Від попередніх видів тероризму сучасний відрізняється насамперед систематичним використанням крайнього насилля, яке визначає також характер навмисне викликаного психічного ефекту. Логіка політичного тероризму — це логіка винятково нищівної психологічної війни [14; с. 11]. В основі конфліктів, що призводять до терористичних дій, в багатьох випадках лежать не реальні суперечності, а міфологеми, що виникають на їх основі, які розшифровуються тільки елітами у їх власних інтересах, залишаючись закритими для широких мас.

Трактування об'єктивного загальноприйнятого розуміння тероризму потребує врахування складності структури цього феномену, який є єдиним монолітним явищем із чітко визначеними межами. На наш погляд, сутність його досить глибоко і виразно визначила Ф.С.Муфтахова. Під тероризмом в її дослідженнях розуміється соціальне явище, яке засноване на використанні або загрозі використання насильства у вигляді терористичного акту з метою наростання атмосфери страху і безвиході в суспільстві в ім'я досягнення цілей суб'єктів терористичної діяльності. Сутність даного явища, вважає автор, полягає в страху: якщо немає страху, то немає терористичних дій і тероризму. Мета терористів - створення саме стану невротичного страху. Автор доводить, що тероризм пов'язаний зі страхом, який викликається у людей застосуванням, або погрозою застосування насильства - істотної ознаки сучасного тероризму [11].

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про боротьбу з тероризмом» № 638-IV від 20.03.2003 р., терористичною діяльністю вважається не лише безпосереднє виконання фізичного насилля у вигляді терористичних актів та організація і фінансування останніх, але і підбурювання до вчинення терористичних актів, насильства над фізичними особами або організаціями, пропаганда і поширення ідеології тероризму. Отже, залякування, створення атмосфери невротичного страху, відчуття загрози, невпевненості у власних можливостях уникнути небезпеки і, нарешті, меншовартості, як особистої, так

і спільноти, до якої належать об'єкти терористичного впливу можна здійснити, і здійснюються, саме за допомогою інформаційної війни.

Суттєва залежність сучасної цивілізації від інформаційної складової зробила її набагато вразливішою. «Швидкодія і широке поширення інформаційних мереж багаторазово збільшили потужність саме інформаційної зброї. Додатково впливає на ситуацію і прийнята сьогодні модель суспільства як принципово відкритого, що передбачає набагато більший обсяг інформаційних потоків, ніж в разі закритого суспільства»[6, с. 28].

Інформаційний вплив як такий існував завжди. У давні часи в якості перших інформаційних атак використовувалися, наприклад, міфи. Так, війська Чингісхана йшли слідом за розповідями про їх неймовірну жорстокість, що значною мірою підривало дух супротивників. Український гетьман Б.Хмельницький, не знаючи терміну «психологічна війна», пречудово усвідомлював принципи її застосування. У своїх універсалах він наполягав на необхідності створювати для ворога настрої приреченості, постійної напруги і непевності у власних силах, бо вважав, що коли ляхи «будуть мати щоденно перед очима ворогів, будуть бачити, як здобуваються і самим пострахом займаються міста, аж тоді ляхи зненавидять війну, вернуть волю козакам, аби мати спокій» [3, с. 26-27].

Інформаційна війна ініціюється з метою впливу на масову свідомість, і використовує розширений арсенал маніпулятивних методик, спрямованих на формування громадської думки в ключі, необхідному маніпуляторам. Для цього використовуються різні способи пропаганди та ідеологічної обробки громадян. Мета цієї війни - досягнення стійкого результату у формуванні громадської думки в заданому маніпуляторами ключі, закладання патернів поведінки - стійких механізмів, при впливі на які відбудеться запланована (очікувана) реакція - в підсвідомість. Далі такі установки формують відповідні патерни поведінки, які і впливають на свідомість народу, а значить впливають на думки і вчинки як окремих індивідів, так і індивідів, об'єднаних в маси [4, с.84].

Ідеї, ідеологічні постулати, що сприяють насаджуванню і розповсюдженню страху, непевненості, приниження, а також демонізації, дегуманізації справжнього чи вигаданого супротивника в інформаційному суспільстві пропагуються і поширюються за допомогою певних технологій, основним об'єктом впливу яких є масова свідомість. Інформаційні та психологічні війни звели до рангу інтелектуальних технологій гірші сторони софістичної аргументації [2, с.95].

Інтелектуальне шахрайство, цілеспрямоване обдурювання, формування світоглядних орієнтирів відповідно до волі і бажання маніпуляторів не можуть не викликати занепокоєння і відповідної протидії останнім. Здійснювати ж таку неможливо без достатньо глибокого і всебічного вивчення суті цих інтелектуальних технологій.

Виданий в 1969 р в Нью-Йорку «Сучасний словник соціології» визначає маніпуляцію як «вид застосування влади, при якому той, хто володіє нею, впливає на поведінку інших, не розкриваючи характер поведінки, якої він від них очікує » [Цит. по 5, с.28].

Інформаційна війна як засіб терористичної діяльності спрямована на досягнення національних, політичних, державницьких чи інших цілей за допомогою інформації. В своїй основі вона стосується ідей і епістемології, оскільки займається областю того, як люди думають і як приймають рішення. Тому зрозуміло, що основним об'єктом впливу в інформаційній війні стає людський розум, особливо розум тих, хто приймає ключові рішення. Якщо трактувати інформаційну війну не як допоміжну структуру загальної, класичної війни, а як механізм впливу на громадську думку, то можна сказати, що інформаційна війна виступає як сильний механізм впливу і маніпуляції суспільною свідомістю.

Маніпулювання громадською думкою є специфічною формою духовного впливу, що виражається у формі прихованого панування над свідомістю тих чи інших груп населення, що здійснюється без застосування фізичного насильства. Але таким чином здійснюється насильство психологічне, інтелектуальне, яке охоплює значно ширші верстви населення, ніж можливе насильство фізичне. «Це - та технологія, яка проникає в кожен будинок і від якої людина в принципі не може сховатися. Але вона може вивчити її інструменти і прийоми, а значить, створити свої «індивідуальні засоби захисту». Якщо ж знання про інструменти та прийоми маніпуляції свідомістю стане доступним для досить великого числа людей, то можливі і спільні акції опору або, спочатку, акції захисту проти маніпуляції» [5, с.15].

По суті, ідеологічна обробка населення базується на підміні помилковими, спотвореними образами справжньої дійсності. В софістиці були розроблені, застосовувалися, а також надалі розробляються і застосовуються різноманітні прийоми маніпулювання свідомістю, прийоми, які можна назвати інтелектуальним шахрайством, як от: гра на багатозначності, оперування неточними визначеннями і метафорами, навмисне порушення логічних правил, законів мислення, парадокси, гіпостазування та ін. В межах однієї статті розглянути всі їх неможливо. Тому ми зупинимось лише на окремих із них, що, на наш погляд, використовуються в інформаційних війнах найчастіше.

Ще за умов розвитку давньогрецької демократії закономірно відбувається усвідомлення мови як механізму завоювання і утримання влади. Протагор, що заговорив про слово як про «великого володаря», піднімає одну з найбільш актуальних на сьогоднішній день проблем - проблему мови і влади. У софістичному дискурсі проявляється енкратична (владна) спрямованість мови, переконати - значить підкорити собі співрозмовника, мова стає засобом перемоги над партнером. Для логіків мистецтво переконання цікаве перш за все своїм раціональним ядром –доказом і аргументацією. Тому останнім часом і спостерігається підвищена увага до теорії аргументації як методології переконання.

Софістика доповнює логіку як самостійна мовна практика, що являє собою один з риторичних підходів до аргументації. Софісти включають до практики переконання провокаційні міркування на довільно вибраних альтернативах, перериви в логіці, свідомо некоректно використовуються логічні і семантичні правила, що призводять до парадоксів і неоднозначності.

Багатозначність, неточність визначення, «туманна» і «темна» мова, безглузде (нонсенс), абсурд, доведені до надмірності художні тропи, метонімії, окказіональність, перебільшення, гіпостазування - всі ці прийоми в логіці розглядаються як помилки або «пастки мови», але займають важливе місце в софістиці .

Маніпулятивні можливості мови експлуатуються в ідеологічній боротьбі і в політичній пропаганді. Гра на багатозначності – один із найпоширеніших софістичних прийомів.

Мова як система являє собою один з можливих способів концептуалізації, усвідомлення і розуміння дійсності. «Власне мова» більш-менш явно відображає структуру суспільних і владних відносин в певному суспільстві і неминуче приймає деяку точку зору, тобто приймає чийсь сторону. Поняття, виражене словом, може викликати почуття або емоції. Емотивний компонент видно більш менш виразно, якщо взяти два або більше слів, що відносяться до одного і того ж об'єкту , але активізують зовсім різні емоції. Створити позитивне чи негативне враження про ту чи іншу людину, країну, партію, предмет чи явище допомагають оціночні поняття, виражені відповідними словами. Так, наприклад, людину, що взяла в руки зброю і використовує її, можна, в залежності від контексту і мети, представити як захисника інтересів народу, борця за справедливість, повстанця, народного месника чи ж бандита, злочинця, терориста, вбивцю. Тих, хто відстоює незалежність певної території, в певному контексті і з певною метою можна трактувати як борців за визволення свого краю, або ж як сепаратистів.

Акт номінації, супроводжуваний у зв'язку з вибором мовних засобів деякими схвальними або несхвальними обертонами, - це улюблений пропагандистський прийом і зразок вищої витонченості в мистецтві брехні.

Безпорадність, що виникає у нас в результаті цього, і змусила, очевидно, політичних коментаторів зосередити свою увагу на брехні, поєднаній з номінацією. Так, Генрі Стіл Коммаджер звинувачує адміністрацію Р.Ніксона в тому, що вона замінила Велику Брехню безліччю дрібніших обманів. «Псування мови - це спеціальна форма обману, яку нинішня адміністрація за допомогою своїх ставлеників на Медісон-авеню довела до високого рівня досконалості. Так, бомбардування стають «захисною реакцією», особливо точні бомбардування - «хірургічними ударами», концентраційні табори - «центрами умиротворення» або «таборами біженців»...Бомби, що лягли далеко від цілі, суть « перевитрачені боєприпаси » , а якщо ці бомби накрили селища на вашій же території, то це і є всього лише «вогнь по своїй території». Розбомблений будинок автоматично стає «військовим об'єктом»[Цит.по 1, с.35].

Важливим софістичним прийомом, що часто використовується в інформаційно-психологічних війнах, є оперування метафорами. «Метафора - це не просто приналежність мови, тобто одних лише слів. Процеси людського мислення значною мірою метафоричні. Саме це ми маємо на увазі, коли говоримо, що понятійна система людини метафорично структурується і визначається. Метафори як лінгвістичні вирази можливі саме тому, що вони є в концептуальній системі людини» [8, с.130]. Прикладом однієї з них є саме поняття «інформаційна війна». Боротьба різних інформаційних потоків і бойові дії суть різні сутності - вербальний дискурс і збройний конфлікт. Але боротьба за вплив на свідомість має за допомогою інформації частково структурується,

розуміється, обговорюється і здійснюється в термінах бойових дій. Поняття метафорично структурується, діяльність метафорично структурується і, отже, метафорично структурується мова. Використання висловів «атакувати позицію» являється для нас нормальним способом говорити про атаку на позицію опонента в суперечці. Наші загальноприйняті способи обговорення доводів ґрунтуються на метафорі, яку ми навряд чи коли усвідомлюємо. Метафора полягає не просто в використовуваних нами словах - вона в самому понятті інформаційного впливу.

Часто експлуатується і такий софістичний прийом як «передбачення підстави», або, як ще його називають, «випередження підстави». Так у 2003 році представники США обґрунтовували необхідність введення коаліційних сил в Ірак. Вони говорили, не підтверджуючи свої слова фактами, про наявність у Саддама Хусейна зброї масового ураження. Природно, ніякої ядерної або бактеріологічної зброї в Іраку згодом не знайшли, але це було вже й не важливо - помилка *Petitio principii* (передбачення підстави) відкрила можливість для зміни авторитарного політичного режиму [7].

Досить розповсюдженим софістичним прийомом в інформаційно-психологічних війнах між окремими державами є «підміна тези». Замість того, щоб доводити свою власну правоту, у справжніх чи вигаданих гріхах вони звинувачують своїх супротивників. Такий прийом, як «від сказаного щодо частини до сказаного стосовно цілого» експлуатувався для створення певного негативного образу цілих народів раніше і використовується в даний час. Гітлерівська пропаганда, спекулюючи на негативних рисах діяльності чи моралі окремих представників єврейського народу, ці негативні риси приписувала всім представникам даної нації, забуваючи про відомих вчених, діячів культури, мистецтва та ін. В наш час нерідко представники арабського світу ототожнюються з терористами, негативні риси окремих злочинців поширюються на весь народ з метою викликати негативне ставлення до нього громадськості. Нерідко використовується як один з прийомів ведення інформаційно-психологічної війни так звана дегуманізація інакомислячих. Яскравим прикладом сьогодення можуть стати такі ярлики як «бандерлоги», «майдануті», «укропи», «колоради» і таке інше. Дегуманізація інакомислячих згодом формує переконання у їх меншовартості, у можливості застосування до них насильницьких дій чи навіть їх фізичного знищення.

Отже, інформаційна війна є дієвим засобом залякування, що передбачається тероризмом, розпалювання міжнаціональної, міжконфесійної та політичної ворожнечі, яка з необхідністю призводить до насильницьких дій відносно супротивників справжніх чи уявних. Розпалювання страху і негативних емоцій унеможливує адекватну оцінку ситуації, сприяє неправильним вчинкам, руйнівним діям і рішенням і таке інше. Однак, «Якщо ж знання про інструменти та прийоми маніпуляції свідомістю стане доступним для досить великого числа людей, то можливі і спільні акції опору або, спочатку, акції захисту проти маніпуляції» [5, с.15]. Одним з основних напрямків захисту проти таких маніпуляцій є вдосконалення культури мислення широких верств населення, формування критичного мислення як вищого рівня логічної культури. Звичайно, маніпулятори будуть винаходити нові інструменти і нові прийоми. Але це вже буде не придушення беззбройного і беззахисного населення, а боротьба нікчемної меншості проти величезної маси творчо мислячих, винахідливих людей.

Література:

1. *Болинджер Д.* Истина – проблема лингвистическая. // Д.Болинджер. - В кн.: Язык и моделирование социального взаимодействия. - М. : Прогресс, 1987.- с.23-44.
2. *Герасимова И.А.* Имя, образ, понятие. // И.А.Герасимова. - Мысль и искусство аргументации. М.: Прогресс -Традиция, 2003 - с. 93-105.
3. *Джеджула Ю.* Таємна війна Богдана Хмельницького: Історико-документальна оповідь/ Ю.Джеджула.- К.: Молодь,1995. – 224 с.
4. *Зелинский С.А.* Информационно-психологическое воздействие на массовое сознание. Средства массовой коммуникации, информации и пропаганды – как проводник манипулятивных методик воздействия на подсознание и моделирования поступков индивида и масс. – СПб.: Издательско-Торговый Дом «СКИФИЯ», 2008. – 407 с.
5. *Кара-Мурза С. Г.* Манипуляция сознанием.// С.Г.Кара-Мурза. - М. 2007.- 864 С.
6. *Кожушко, Е.* Современный терроризм : анализ основных направлений / Е. Кожушко ; под общ. ред. А. Тараса. Минск : Харвест, 2000. с.405].
7. *Кулик А.* 10 логических ошибок нашего времени. // А.Кулик. - «Зеркало недели. Украина» №42, 23 ноября 2012 .
8. *Лакофф Дж.и Джонсон М.* Метафоры, которыми мы живем, и понятия, которыми мы живем. // Дж. Лакофф и М.Джонсон. - Язык и моделирование социального взаимодействия. - М. : Прогресс, 1987.- с.126-170.
9. *Лунеев В. В.* Преступность XX века: мировые, региональные и российские тенденции / В. В. Лунеев. – Изд. 2-е, перераб.и доп. – Москва : Волтерс Клувер, 2005. – 912 с.
10. *Мокляк В. В.* Сучасний тероризм як соціальне явище: сутність та форми прояву В.В. Мокляк // Проблеми законності. - 2016. - Вип. 135. - С. 147-156. - Режим доступу: <https://www.google.com.ua/search?q>.
11. *Муфтахова Ф.С.* Современный терроризм: специфика, причины, основные направления противодействия.- <http://www.dslib.net/soc-filosofia/sovremennyj-terrorizm-specifika-prichiny-osnovnye-napravlenija-protivodejstvija.html>
12. *Петрищев В.Е.* Заметки о терроризме. – М.: Эдитоиал УРСС.2001.с.11.
13. *Alex P. Schmid, Albert J. Jongman.* Political Terrorism: A New Guide to Actors, Authors, Concepts, Data Bases, Theories, and Literature. New Brunswick, Transaction Books, 1988. – 701 p.
14. *Wardlaw G.* «Political Terrorism. Theory, Tactics, and Counter-Measures»// - Cambridge University Press., Cambridge, 1997. - 57с.